

Quick-scan NME:
Kansen voor Natuur- en
Milieueducatie bij waterbeheerders

Programmabureau Natuur- en Milieueducatie Agentschap NL

maart 2010

Quick-scan NME: Kansen voor Natuur- en Milieueducatie bij waterbeheerders

dossier : C8830-01-001
registratienummer : FJ-BM20100039
versie : 2.3

Programmabureau Natuur- en Milieueducatie Agentschap NL
maart 2010

INHOUD**BLAD**

1	INLEIDING	2
1.1	Aanleiding voor de quick-scan	2
1.2	Doelstelling	2
1.3	Aanpak en verantwoording van de quick-scan	3
1.4	Leeswijzer	3
2	WATERBEHEERDERS EN NATUUR- EN MILIEUEDUCATIE	4
2.1	Hoofdtaken van waterbeheerders	4
2.2	De NME taak en definitie van waterbeheerders en missie programmabureau	4
2.3	Relevante beleidsontwikkelingen	6
2.4	Kansen voor NME-arrangementen bij waterbeheerders	6
3	RESULTATEN VAN DE QUICK-SCAN	7
3.1	Organisatie van NME bij waterbeheerders	7
3.2	Aard en omvang van de NME activiteiten bij waterbeheerders	9
3.3	Samenwerking en arrangementen	10
4	ANALYSE EN STRATEGISCH ADVIES AAN AGENTSCHAP NL	12
4.1	Randvoorwaarden voor arrangementen met waterbeheerders	13
4.2	Het gebruik en/of creëren van een gemeenschappelijk inhoudelijk belang	14
4.3	Het organiseren van een trekker	15
4.4	Beginnen met de meest kansrijke waterbeheerders	16
4.5	Het gebruiken van het momentum dat de beleidscontext biedt	17
4.6	Samenvattend advies voor het tot stand brengen van allianties	18

1. INLEIDING

Deze rapportage is het verslag van een quick-scan naar de activiteiten van en kansen voor Natuur- en Milieueducatie (NME) bij waterbeheerders. In deze inleiding gaan we achtereenvolgens in op de aanleiding voor de quick-scan (§1.1), de doelstelling van de quick-scan (§1.2) en de aanpak (§1.3). We eindigen met een leeswijzer (§1.4).

1.1 Aanleiding voor de quick-scan

Het kabinet heeft een duidelijke NME-ambitie. De ministeries van VROM, LNV en OCW hebben hun gemeenschappelijk beleid op het gebied van Natuur- en Milieueducatie (NME) neergelegd in de nota 'Kiezen, Leren en Meedoen; naar een effectieve inzet van natuur- en milieueducatie in Nederland, 2008 – 2011'. In deze nota is de NME-ambitie uitgewerkt en wordt aangegeven hoe ambitie kan en moet worden omgezet in concrete activiteiten. Hiertoe zijn enkele speerpunten voor de periode 2008-2011 opgesteld. Voorbeelden hiervan zijn meer vraaggericht werken, jeugd en jongeren, al doende leren en bestuurlijke samenwerking.

Sinds 1 januari 2009 werkt vanuit Agentschap NL een programmateam NME aan realisering van de beleidsdoelen uit de nota. Doelstelling van het programma is om de werking van NME in Nederland te versterken. Dit doet het programmabureau door lokale initiatieven te stimuleren en samenwerking tussen verschillende partijen te ondersteunen. Dit gebeurt in zogenaamde arrangementen. In arrangementen worden vragen en inzichten gebundeld van verschillende partijen die belang hebben bij NME: NME-aanbieders, bestuurders, eindgebruikers en partijen uit andere sectoren ('vernieuwers'). Belangrijk uitgangspunt is hierbij dat aansluiting wordt gezocht bij doelen en budgetten van de verschillende overheden en maatschappelijke partijen.

Arrangementen zijn er vooral op gericht om het vraaggericht werken te stimuleren. Voor educatie wordt een onderscheid gemaakt tussen 2 vragen: de beleidsvraag (inhoudelijk) en de vraag van de eindgebruiker (onderwijs). Een arrangement onderneemt activiteiten die inspelen op deze beide vragen, ofwel: de aanbieder weet beleidsvragen te vertalen naar voor onderwijs relevante activiteiten.

Om aansluiting te kunnen vinden en te komen tot arrangementen is het programmabureau gestart met het in beeld brengen van waar op lokaal niveau (bestuurlijke) aandacht is om uitwerking te geven aan NME. Dit gebeurt op drie thema's: water, groen en energie. Inmiddels is dit beeld tot stand gebracht voor de thema's groen en energie. Deze rapportage geeft het beeld voor het resterende thema: de watersector. Onder de watersector worden de Nederlandse waterschappen¹ verstaan.

1.2 Doelstelling van de quick-scan

De doelstelling van deze quick-scan is in samenspraak met het programmabureau als volgt geformuleerd:

- Een overzicht van de kansen voor NME binnen de watersector en de bereidheid van partijen, met name waterschappen, om hieraan met lokale arrangementen met aanbieders, eindgebruikers en vernieuwers (maatschappelijke en onderwijskundige ontwikkelingen) uitvoering aan te geven;
- waarbij de focus ligt op de thema's ecologische waterkwaliteit, ruimtelijke ordening en leren over water.

---

¹ In deze rapportage wordt onder de term 'waterschap' tevens de hoogheemraadschappen verstaan.

Het overzicht dient voor het benoemen van de meest kansrijke situaties voor lokale arrangementen. Vertrekpunt hierbij is een inventarisatie van de huidige organisatie, alsmede de aard en omvang van de NME activiteiten bij de waterbeheerders. Vanuit dit overzicht kunnen de meest kansrijke samenwerkingsverbanden en arrangementen worden benoemd.

In deze quick-scan worden nog geen stappen genomen om invulling te geven aan de kansen die naar voren komen. Wel zijn in het concluderende hoofdstuk de stappen benoemd die nodig zijn om te komen tot robuuste NME-arrangementen op het gebied van water.

1.3 Aanpak en verantwoording van de quick-scan

Deze rapportage is tot stand gekomen op basis van documentenstudie en interviews. Contactpersonen bij waterschappen zijn telefonisch benaderd om in kaart te brengen hoe de betreffende waterbeheerder er wat betreft NME voor staat. Met enkele verantwoordelijke medewerkers heeft een persoonlijk gesprek plaatsgevonden. Om een diepgaander beeld te vormen van de NME taken bij waterbeheerders zijn enkele beleidsdocumenten bestudeerd waarin de landelijke beleidscontext wordt geschetst (Watervisie, Nationaal Waterplan, Actieplan Watereducatie) én documenten waaruit de NME-inspanningen van waterschappen blijken (communicatieplannen, educatieplannen). Tevens zijn de websites van de waterbeheerders geraadpleegd. Tussentijdse bevindingen zijn met het programmabureau besproken. De bevindingen zijn ten slotte getoetst in een gesprek op bestuurlijk niveau (dijkgraaf) en verder aangescherpt.

1.4 Leeswijzer

Volgend op deze inleiding wordt in hoofdstuk 2 kort aangegeven wat de hoofdtaken van waterbeheerders zijn en welke plek NME heeft in het takenpakket van waterbeheerders. Tevens worden belangrijke beleidsontwikkelingen benoemd rond educatie bij waterbeheerders. Hoofdstuk 2 helpt hiermee de bevindingen van de quick-scan (hoofdstuk 3) in de juiste context te plaatsen. Bij de bevindingen gaan we achtereenvolgens in op de organisatie van NME bij waterbeheerders, de aard en omvang van de NME-activiteiten bij waterbeheerders en de lopende samenwerkingsverbanden en arrangementen. In hoofdstuk 4 formuleren we onze aanbevelingen.

2 WATERBEHEEDERS EN NATUUR- EN MILIEUEDUCATIE

In dit hoofdstuk plaatsen we de NME activiteiten van waterbeheerders in hun context. Hiertoe schetsen we kort wat de hoofdtaken van waterbeheerders zijn (§2.1) en wat waterbeheerders verstaan onder hun educatieve taak en in hoeverre dit overeenkomt met het programmabureau (§2.2). Vervolgens kijken we naar enkele relevante recente beleidsontwikkelingen rond waterbeheerders en NME (§2.3). We concluderen dat gezien de beleidscontext er een momentum is om waterbeheerders actiever bij educatie te betrekken en op zoek te gaan naar arrangementen (§2.4).

2.1 Hoofdtaken van waterbeheerders

Nederland telt 27 waterschappen en elk waterschap zorgt voor het waterbeheer in een bepaald gebied. Waterschappen zijn net als de provincies en gemeenten gedecentraliseerde overheidslichamen. Bepalend voor het waterschap is zijn *taak* (of functie); deze taak ligt uitsluitend op het gebied van de waterstaatszorg (functionele decentralisatie). Dit in tegenstelling tot provincies en gemeenten, die in beginsel een onbepaalde taak hebben (territoriale decentralisatie).

De waterschappen hebben de volgende taken:

- Het watersysteembeheer:
  - waterkeringszorg;
  - waterkwantiteitsbeheer;
  - waterkwaliteitsbeheer;
- Het zuiveringsbeheer (zuivering van stedelijk afvalwater).

Sommige waterschappen hebben om redenen van doelmatigheid ook vaarwegen en landwegen onder hun beheer.

2.2 De NME taak en definitie van waterbeheerders en missie programmabureau

Door de functionele decentralisatie kent het waterschap een duidelijke *bepijking van de taak*. NME behoort dan ook niet tot een hoofdtak van waterschappen. Dit betekent echter niet dat waterschappen geen beleidsvrijheid hebben om invulling te geven aan educatieactiviteiten.

Een blik op enkele communicatie en educatieplannen laat zien dat waterbeheerders uiteenlopende redenen hebben om educatieactiviteiten te ontplooiën. Waterbeheerders spreken in het algemeen echter niet van 'NME', maar gebruiken in de regel de term 'watereducatie'. Enkele redenen die waterbeheerders noemen om aan watereducatie te doen zijn:

- Het werk van het waterschap wordt gefinancierd met gemeenschapsgelden, educatie is een instrument om het werk van de waterschapstaken bij het publiek bekend te maken;
- educatie creëert een (breder) draagvlak voor het werk van het waterschap en de keuzes die het waterschap maakt bij het uitvoeren van zijn taken;
- educatie is een communicatiemiddel om het belang van het waterschap te communiceren: veilig wonen, werken en recreëren en voldoende schoon oppervlaktewater;
- jonge mensen boeien voor het onderwerp water en uitleggen hoe belangrijk goed waterbeheer is, kan er voor zorgen dat ze ook later verantwoord met water omgaan;
- educatie is een middel om jongeren enthousiast te maken voor een loopbaan bij het waterschap of een andere water gerelateerde carrière te starten.

Wat daarbij direct opvalt (en ook uit de gesprekken met de waterbeheerders blijkt, zie hoofdstuk 3) is dat waterbeheerders een zeer beperkte (enge) definitie van NME hanteren. Grofweg kan gesteld worden dat NME bij waterbeheerders 'gelijkgesteld' wordt met het uitdragen van de taken en verantwoordelijkheden van de waterbeheerders én educatie rond het thema water in brede zin: *watereducatie*.

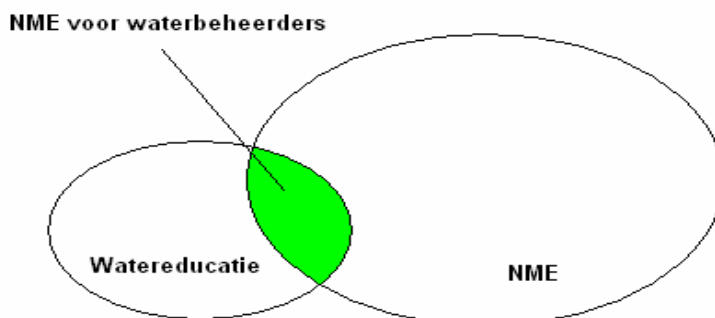
NME is erop gericht om mensen te laten leren over de natuur en inzichten te geven in deze relatie. Deze kennis en ervaringen kunnen doorwerken in het handelen van mensen. Educatie is gericht op leren en daarmee anders dan voorlichting (wat uitsluitend gericht is op veranderen van gedrag).

In het uitvoeringskader NME 2008-2011 wordt aangegeven dat NME alle vormen van - systematische en planmatige - leeractiviteiten betreft met betrekking tot natuur, ecologie, milieu, landschap, duurzaamheid en dierenwelzijn. NME wordt hierbij enerzijds in inhoudelijke begrippen geduid: water, groen, klimaat, energie etc. En anderzijds in meer houdingsaspecten zoals bewustzijn, verantwoordelijkheid, zorg en waarde. In deze definitie behelst NME alle vormen van voorlichting, educatie, burgerparticipatie en communicatie voor een algemeen publiek, waarbij het gaat om natuur, landschap, erfgoed, leefomgeving, milieu, leefbaarheid en duurzaamheid.

Binnen het thema water legt het programmabureau NME accent op:

- Inzicht geven in gebruiksfuncties van water (in huis, zwem- en recreatiewater, bedrijven) en effecten/ impact van dit gebruik.
- Water en Ruimtelijke planvorming (incl. noodzaak waterbeheer, relatie met klimaatverandering en adaptatiestrategieën)
- Leren over water in de context van de beroepspraktijk (dat kan een waterschap, een drinkwaterbedrijf, e.d. zijn).

Het feit dat waterbeheerders een beperktere interpretatie hebben van NME dan het programmabureau, betekent nog niet dat alle activiteiten die waterbeheerders bestempelen als 'NME' relevant zijn voor het programmabureau. Bijvoorbeeld, het inzetten van NME om draagvlak te creëren voor het heffen van waterschapsbelasting, is nauwelijks relevant voor het programmabureau om tot bestuurlijke NME arrangementen te komen. De raakvlakken bevinden zich juist daar waar de begripsbepaling watereducatie van waterbeheerders overlapt met het begrip NME in brede zin. De onderstaande figuur illustreert dit.

Voor het programmabureau is het juist zaak om bij die NME activiteiten van waterschappen aan te sluiten die het beste bruikbaar zijn voor de arrangementvorming. In het laatste hoofdstuk komen we hier nog op terug en benoemen we de meest kansrijke inhoudelijke aanknopingspunten voor het programmabureau bij waterbeheerders.

2.3 Relevante beleidsontwikkelingen

Zoals in de inleiding gesteld, heeft het huidige kabinet een duidelijke ambitie op het gebied van NME. Een uitwerking c.q. zijspoor daarvan is een versterkte beleidsinzet op watereducatie.

Een analyse van de beleidsdocumenten leert dat een centrale rol wordt toebedeeld aan waterbeheerders om meer gewicht aan watereducatie te geven. Deze ontwikkelingen in de beleidscontext kan invloed hebben op de mate waarin waterbeheerders een educatieve taak oppakken. Daarom worden hier kort de hoofdlijnen van de beleidsontwikkeling in relatie tot waterbeheerders aangegeven.

In haar Watervisie 'Nederland veroveren op de toekomst' (2007) geeft het kabinet aan te investeren in blijvend waterbewustzijn bij toekomstige generaties. In het Ontwerp Nationaal Waterplan (2008) kondigt het kabinet aan dit waterbewustzijn onder andere te willen realiseren via investeringen in wateronderwijs. Meer concreet betekent dit dat het kabinet wil stimuleren dat het onderwijs op alle niveaus meer aandacht kan geven aan water en jongeren wil enthousiasmeren en motiveren voor watergerelateerde opleidingen.

Recentelijk heeft watereducatie een nieuwe impuls gekregen door het vaststellen van een Actieplan Watereducatie (2009). Het Actieplan definieert en onderbouwt de ambitie, doelstellingen, strategische aanpak, organisatiemodel en middelen voor het vergroten van waterbewustzijn, draagvlak voor waterbeleid en belangstelling voor studie en loopbaan in de watersector bij jongeren. Waterbeheerders krijgen in het actieplan een centrale rol toebedeeld. Gesteld wordt dat zij bij uitstek kunnen faciliteren bij bijvoorbeeld prijsvragen, een certificaat voor scholen, gastlessen, excursies e.d.

Ook in de praktische organisatie van de uitrol van het Actieplan zijn de waterbeheerders actief betrokken. De waterbeheerders hebben zich blijkens het actieplan gecommitteerd aan een actieve en langjarige inzet om scholen te verleiden om meer aandacht aan water te besteden, via het aanbieden van praktijkervaringen en belevenissen in de vorm van gastlessen, stageplaatsen, het begeleiden van excursies etc. Tevens is in het Actieplan opgenomen dat waterschappen de voorzitter leveren voor de Adviesgroep Watereducatie en dat er in de jaarplannen tijd gereserveerd zal worden om watereducatie structureel te verankeren. Van waterschappen en Rijkswaterstaat wordt verwacht dat ze het voortouw nemen om best practices in de eigen regio op te sporen en tot meer algemeen gebruik te maken.

2.4 Kansen voor NME-arrangementen bij waterbeheerders

Gezien de recente beleidsontwikkelingen zullen waterbeheerders zich in toenemende mate toeleggen op een educatieve taak. Waterbeheerders zullen zich in de eerste plaats toeleggen op watereducatie, wat slechts ten dele dezelfde activiteiten betreft als NME in algemene zin. Wel is er een aanzienlijke overlap tussen watereducatie en NME. Voor het programmabureau is het bij arrangementvorming zaak om die activiteiten van waterbeheerders aan te grijpen die goed aansluiten bij de NME-taakstelling van het programmabureau.

Recente beleidsontwikkelingen bieden een uitstekend momentum om NME bij waterbeheerders zowel intern (werken vanuit een NME-visie; minder ad hoc beleid) als extern (waterbeheerders als trekker van arrangementen) hoger op de agenda te zetten. De toegenomen beleidsaandacht kan door beleidsmedewerkers/educatiemedewerkers bij waterbeheerders als impuls dienen om educatie intern een professionaliseringsslag te geven en educatie richting het bestuur als een strategisch beleidsinstrument te profileren. In het hoofdstuk conclusie en aanbevelingen aan Agentschap NI (hoofdstuk 4) komen we hier verder op terug.

3 RESULTATEN VAN DE QUICK-SCAN

In de navolgende paragrafen worden de resultaten gepresenteerd van de interviewronde bij de waterschappen. Dit hoofdstuk is grotendeels beschrijvend van aard. De analyse van de resultaten is verwerkt in het laatste hoofdstuk ‘conclusies en aanbevelingen aan Agentschap NI’ (hoofdstuk 4). Deze resultaten geven het programmabureau achtereenvolgens grip op de volgende aspecten van NME bij waterbeheerders: de organisatie van NME bij waterbeheerders (§3.1), de aard en omvang van de NME activiteiten (§3.2) en de lopende en potentiële samenwerkingsverbanden en arrangementen (§3.3).

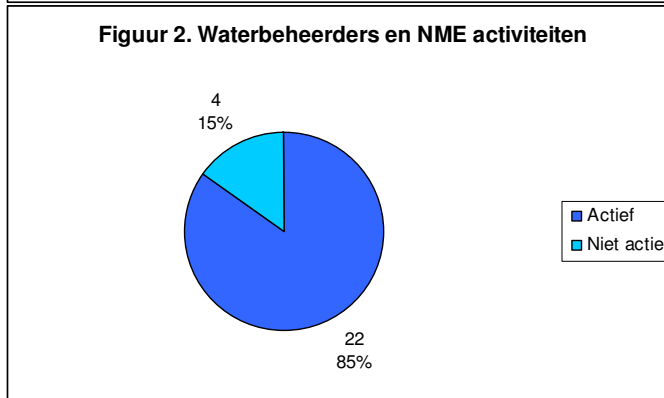
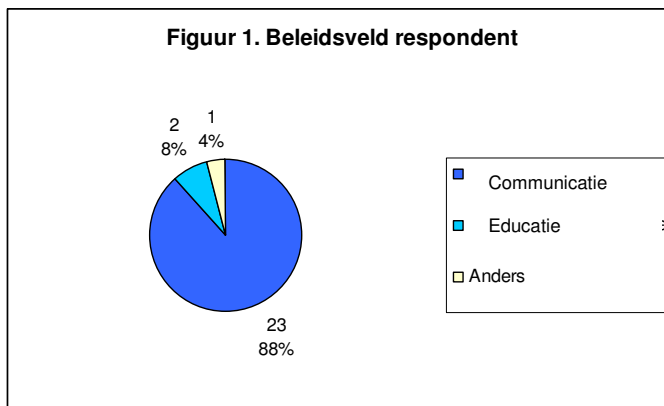
Ter verantwoording, de onderstaande resultaten zijn gebaseerd op informatie verkregen uit gesprekken. Met 26 waterschappen zijn gesprekken gevoerd. Niet alle vragen konden door alle waterschappen beantwoord worden. Deze onderzoeksmethode brengt met zich mee dat het gaat om interpretaties van het NME-beleid. Hierdoor kunnen de resultaten enigszins afwijken van de feitelijke situatie en kunnen accenten verlegd zijn. Daarnaast hebben we de informatie uit de gesprekken moeten interpreteren om groepering/categorisering aan te brengen ten behoeve van een overzichtelijke presentatie. Een en ander neemt niet weg dat voor de beeldvorming van het programmabureau over NME-beleid de informatie goed bruikbaar is.

3.1 Organisatie van NME bij waterbeheerders

De respondenten van dit onderzoek zijn personen binnen het waterschap die NME-beleid in hun takenpakket hebben. Figuur 1 laat zien dat het overgrote deel van de respondenten werkzaam is op de beleidsafdeling communicatie (88%). Slechts bij twee waterschappen is er een afzonderlijke beleidsafdeling educatie. Eén waterschap is dusdanig klein van opzet dat er geen communicatie of educatieafdeling is. We kunnen dus stellen dat NME in algemene zin onderdeel is van het werkveld van de communicatie-medewerkers.

Eén van de doelstellingen van het onderzoek is om inzicht te krijgen in welke mate NME wordt ingezet als instrument om doelen te bereiken. Bij het benaderen van de waterschappen voor het interview is in eerste instantie altijd gevraagd naar een vertegenwoordiger van het management en/of een beleidsmedewerker. Om vervolgens aan

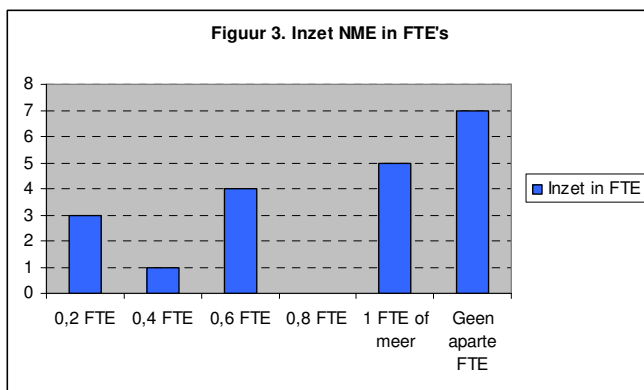
de betreffende persoon de vraag te stellen of zij NME gebruiken als instrument. Bij alle waterschappen bleek het niet mogelijk om een interview te houden op management en/of beleidsniveau maar werd direct

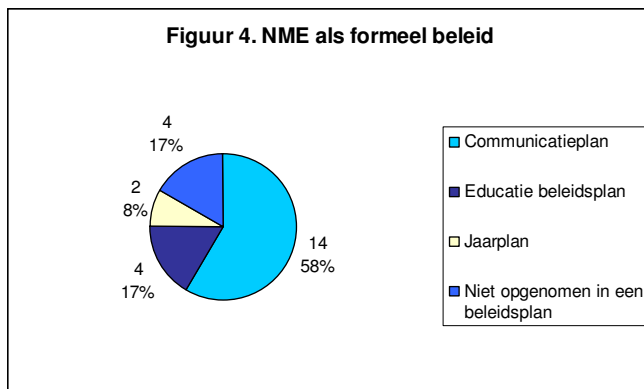
doorverwezen naar een medewerker van de afdeling communicatie. Bij geen van de waterschappen is in het kader van dit onderzoek naar voren gekomen dat op strategisch niveau NME is uitgewerkt als een beleidsinstrument. Bij alle waterschappen wordt het beschouwd als een onderdeel van het communicatiebeleid dat gericht is op jongeren.

85% van de waterschappen is op enige wijze actief op het gebied van NME. Vier respondenten (15%) geven aan dat zij niet actief zijn. Redenen om niet aan NME te doen zijn de kleinschaligheid van het waterschap, het ontbreken van budget en capaciteit en (tijdelijk) andere prioriteiten.

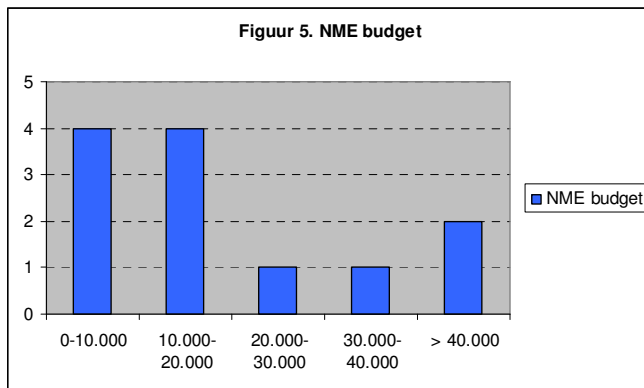
De personele inzet voor NME-activiteiten verschilt per waterschap, maar in algemene zin kan gesteld worden dat de beschikbare capaciteit voor NME beperkt is. Figuur 3 laat zien wat de inzet van NME-medewerkers bij waterschappen is, uitgedrukt in FTE. Het merendeel van de waterschappen heeft nog geen hele FTE ter beschikking voor watereducatie. Zeven respondenten geven aan dat educatie onderdeel is van het bredere takenpakket van de communicatiemedewerkers, maar geen aparte taak is voor een specifieke medewerker. Bij vijf waterschappen is meer dan 1 FTE beschikbaar voor educatie activiteiten. In algemene zin kan gesteld worden dat educatie in personele omvang niet veel 'massa' heeft bij waterschappen.

Om verder een indruk te krijgen hoe NME bij waterschappen is georganiseerd is gevraagd of de educatie activiteiten van de waterbeheerders vastgelegd zijn in beleid. Figuur 4 geeft een overzicht van de resultaten. Ruim de helft van de respondenten geeft aan dat de educatieactiviteiten van het waterschap zijn opgenomen in het communicatieplan. Vier respondenten geven aan dat er een apart educatieplan is opgesteld. Vier respondenten melden dat educatie niet in een document is vastgelegd. In twee gevallen maakt educatie onderdeel uit van het jaarplan van het waterschap, maar het vermoeden is dat dit vaker het geval is maar dat men er niet altijd weet van heeft.

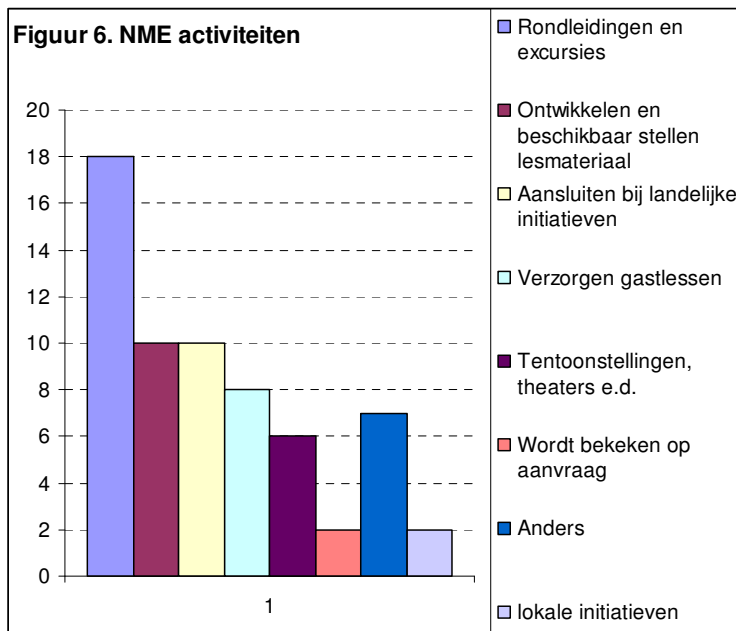

De kleinschaligheid van NME bij waterschappen komt ook tot uitdrukking in de beschikbare budgetten voor NME-activiteiten. Van de respondenten die antwoord konden geven op de vraag wat het budget voor NME is, zijn in figuur 5 de resultaten weergegeven. Een ruime meerderheid van de respondenten geeft aan dat het budget op of onder de 20.000 euro ligt.

3.2 Aard en omvang van de NME activiteiten bij waterbeheerders

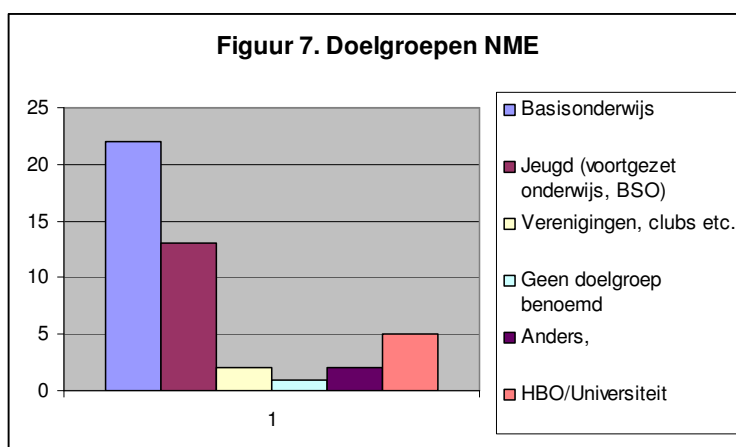
De respondenten hebben een grote hoeveelheid verschillende NME-activiteiten gemeld. Van GPS-tochten tot wandelrugzakken tot laboratoriumexperimenten. Veel waterschappen koppelen hun educatie aan een excursie. Deze excursies worden zowel in eigen beheer uitgevoerd als uitbesteed. De meest populaire excursie is een bezoek aan een rioolwaterzuiveringsinstallatie (rwzi). Daarnaast vinden er wandelingen door waterlandschappen (oevers) plaats, al dan niet met (water)gidsen en worden regelmatig gemalen bezocht.

Een andere veelgenoemde NME-activiteit is het verstrekken van lespakketten aan scholen. De pakketten kunnen zelf ontwikkeld zijn of zijn in samenwerking met andere NME-gerelateerde organisaties tot stand gebracht. Vaak is een excursie onderdeel van het lespakket. Ook is het mogelijk dat (landelijk) ontwikkeld educatiemateriaal wordt verstrekt (bijvoorbeeld materiaal van de Unie van Waterschappen, NME centra of het IVN). Daarnaast participeren waterschappen in landelijke watereducatie trajecten. Een veelgenoemd landelijk initiatief waar aan meegewerkt wordt en bekendheid aan wordt gegeven, is de website Droppie Water.

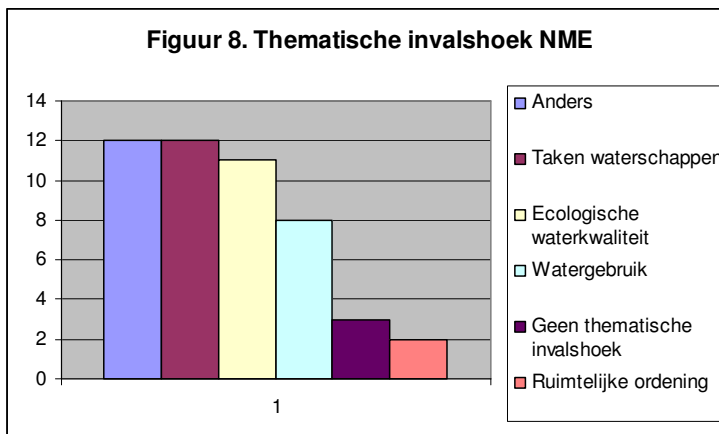
Het organiseren van watergerelateerde tentoonstellingen en kunstuitingen wordt ook regelmatig genoemd.

Uit figuur 7 blijkt dat de belangrijkste doelgroep van het NME-beleid van waterbeheerders het basisonderwijs is. Hier worden verschillende redenen voor gegeven. In de eerste plaats is het de ervaring dat jonge kinderen nog goed te interesseren zijn voor water en zijn volgens de respondenten nog ‘kneedbaar’. In de tweede plaats bieden de lessen in het lager onderwijs nog de ruimte voor watereducatie en praktijklessen, los van het ‘standaardonderwijs’. Dit neemt niet weg dat er geen aandacht wordt gegeven aan het voortgezet onderwijs. Waterbeheerders lopen er daar echter vaak tegenaan dat ze op zoek zijn naar werkvormen die aansluiten bij deze ‘lastigere’ doelgroep.

Uit de antwoorden op de vraag naar de thematische invalshoek van de NME-activiteiten (figuur 8) is niet een eenduidige lijn te halen. Veel waterschappen gebruiken meerdere thema's of de verschillende activiteiten binnen één waterschap behandelen verschillende thema's.

Opvallend is wel dat veel waterschappen in de eerste plaats met educatie aan hun doelgroep proberen uit te leggen wat de taken en activiteiten van een waterschap zijn. Waterschappen ervaren dat veel mensen onbekend zijn met wat het waterschap doet. Educatie kan zo bezien tegenwicht bieden tegen de 'onbekend maakt onbemind' gedachte.

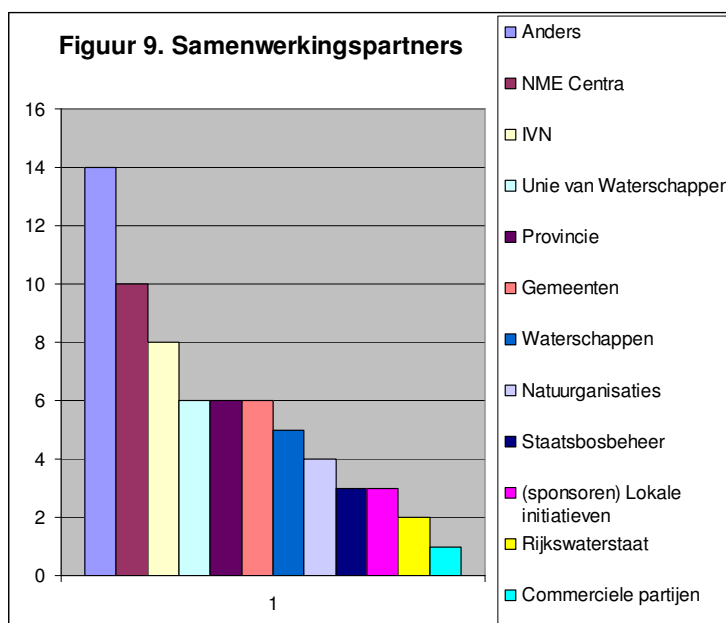
De taakstelling van het waterschap is dus leidend bij de thematische invalshoek van NME activiteiten. Grofweg kan daarom de volgende indeling gemaakt worden in thema's.

- Algemene voorlichting over de waterschapsorganisatie;
- Waterkeringszorg en veiligheid;
- Waterkwantiteit;
- Waterzuivering en waterkwaliteit.

3.3 Samenwerking en arrangementen

Het nut van samenwerken wordt door ruim 80% van de waterbeheerders erkend en de bereidheid om verdere samenwerkingsverbanden te verkennen is groot (figuur 10, volgende pagina). Redenen die genoemd worden om (nieuwe) samenwerking op te zoeken zijn onder meer dat waterbeheerders zelf niet alle benodigde educatie-expertise voor handen hebben, niet het wiel opnieuw willen uitvinden, kostenreductie willen realiseren en een groter bereik/meer massa willen hebben.

Deze bereidheid tot samenwerking wordt gevoed door de overwegend positieve ervaringen die waterbeheerders hebben met allerlei

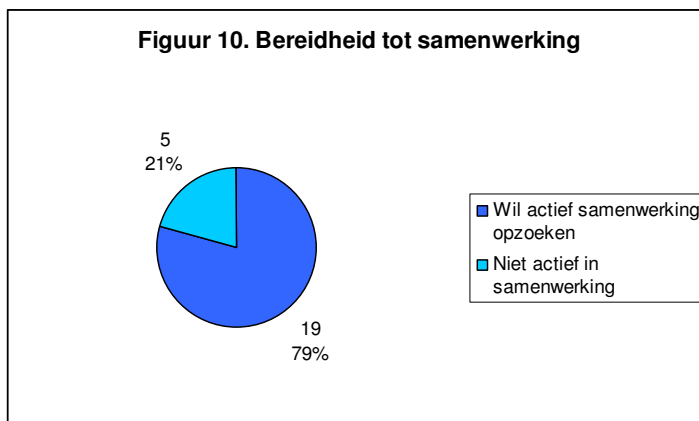

samenwerkingsvormen. In figuur 9 zijn de meest genoemde samenwerkingspartners opgenomen. Er is nog een grote restcategorie omdat veel waterschappen ook samenwerking aangaan met nabijgelegen instanties die zich moeilijk laten categoriseren.

NME centra vervullen een tweeledige rol als samenwerkingspartner. Ze stellen waterbeheerders kennis ter beschikking en verschaffen toegang tot de doelgroep. Lespakketten en brieven willen vooral bij basisscholen nog wel eens op de grote stapel verdwijnen. NME centra kunnen gerichter het onderwijs met betrekking tot water sturen en de waterbeheerders in de onderwijsprogrammering naar voren

schuiven. IVN en de Unie van Waterschappen hebben vooral een kennisfunctie voor de waterbeheerders. Zij hebben goede onderwijsmaterialen tot hun beschikking die door de waterbeheerders gebruikt kunnen worden.

Opvallend voor veel samenwerkingsvormen is dat de samenwerking voornamelijk op projectbasis plaatsvindt en nog niet 'structureel' onderdeel is van de NME-activiteiten van waterbeheerders. Arrangementen bieden dus een goed kader om NME meer structureel te maken.

4 ANALYSE EN STRATEGISCH ADVIES AAN AGENTSCHAP NL

4.1 Grote potentie voor NME en arrangementen

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat waterschappen veel belangstelling hebben voor NME en dat er enthousiasme en ambitie is voor het organiseren van activiteiten op dit vlak. Maar NME staat bij veel waterschappen nog in de kinderschoenen. Aan de (uitvoering) van activiteiten ligt slechts in enkele gevallen (bij 4 waterschappen) een door het bestuur vastgesteld (educatie-)plan ten grondslag. In de regel is de educatieve taak bij waterschappen ondergebracht bij de afdeling communicatie, waar gemiddeld nog geen 1 FTE is vrijgemaakt voor educatieve activiteiten, de budgetten beperkt zijn en een echte visie en thematische focus is lang niet bij alle waterbeheerders aanwezig.

Er is een groot scala aan activiteiten maar die zijn vooral tijdelijk van aard en zijn niet ingepast in een grotere structuur.

Dit gezegd hebbende, signaleren we mede in het licht van een toenemende beleidsmatige aandacht voor NME en watereducatie - en de uitvoerende betrokkenheid van waterbeheerders hierbij - op basis van deze quick-scan verschillende kansen om NME meer massa te geven door waterbeheerders te betrekken in arrangementen.

De uitdaging waar waterbeheerders voor staan – welke door enkele al goed wordt opgepakt – is het vormen van slimme netwerken zodat er synergievoordelen ontstaan en doelgroepen beter en eenvoudiger worden bereikt. Op basis van deze quick-scan kan gesteld worden dat de bereidheid om hiertoe over te gaan bestaat. Maar nog niet alle waterbeheerders zijn gericht op het aangaan van NME-netwerken en – arrangementen. Er zijn duidelijke voorlopers en achterlopers.

4.2 Structuur voor NME onvoldoende uitgewerkt

Naar aanleiding van het onderzoek kan worden geconcludeerd dat waterschappen nog weinig NME structureel inzetten. De belangrijkste waarnemingen zijn:

- Educatie wordt nog niet gezien als instrument, maar is nu vooral een verlengstuk van watercommunicatie/voorlichting naar jongeren
- Het ontbreekt bij de meeste waterschappen aan expliciet beleid voor educatie
- Er zijn verschillen in beelden/interpretatie waarbij vaak geen onderscheid wordt gemaakt tussen watereducatie en NME.
- Beleidsmedewerkers van waterschappen hebben vaak nog geen notie van de mogelijkheden hoe NME in te zetten voor hun beleidsdoelen.

Op basis van ervaringen bij zowel de voor- als achterlopers geven we het advies aan het programmabureau om aan de slag te gaan met het vormen van arrangementen binnen de watersector, maar dat daarbij vijf aspecten spelen waar het programmabureau bij arrangementenvorming rekening mee zal moeten houden:

- Randvoorwaarden voor arrangementen met waterbeheerders (§ 4.1);
- Het gebruik en/of creëren van een gemeenschappelijk inhoudelijk belang (§ 4.2);
- Het organiseren van een trekker (§ 4.3);
- Beginnen met de meest kansrijke waterbeheerders (§ 4.4);
- Het gebruiken van het momentum dat de beleidscontext biedt (§ 4.5);
- Samenvattende conclusies en stappenplan (§ 4.6).

4.3 Randvoorwaarden voor arrangementen met waterbeheerders

NME bij waterschappen komt in veel verschillende vormen voor. Van 'ad hoc beleid' tot 'werken met een doordachte beleidsvisie', van 'thematische educatie' tot 'algemene educatie', van 'voorlichting' tot 'al doende leren'. Wat betreft netwerkvorming en arrangementen vinden ook activiteiten plaats variërend van 'zelf het wiel opnieuw uitvinden' tot 'netwerkvorming als beleidsspeerpunt'. Wat de voorlopers bij de waterbeheerders daarbij gemeen hebben, is dat zij in belangrijke mate aan de *randvoorwaarden voor arrangementenvorming* tegemoet komen.

Aan het programmabureau wordt aanbevolen om in eerste instantie bij arrangementenvorming de pijlen te richten op waterbeheerders die de grootste stappen reeds hebben gemaakt in de invulling van deze randvoorwaarden.

Op basis van deze quick-scan kunnen we vier randvoorwaarden benoemen. Verderop in dit hoofdstuk (§ 4.4) geven we aan welke waterbeheerders het meest aan deze voorwaarden tegemoet komen.

Randvoorwaarde 1. De waterbeheerder beschikt over een NME visie en ambitie

(Nog) niet alle waterbeheerders zijn actief op het gebied van NME. Het merendeel van de waterbeheerders echter wel, maar zij hebben niet allemaal een duidelijke visie of geformuleerde ambities om het gebied van NME. Een voorwaarde voor een effectief arrangement met waterbeheerders is echter wel dat de waterbeheerder bereid is NME in de organisatie te verankeren en naar buiten toe uit te dragen. Waterbeheerders die in het bezit zijn van een educatiebeleidsplan of veel geïnvesteerd hebben in de NME paragraaf in hun communicatieplan komen het meest aan deze voorwaarde tegemoet.

Randvoorwaarde 2. De waterbeheerder beschikt over of werkt aan een operationeel plan

Een volgende stap is het omzetten van visie en ambities in daadwerkelijke acties. Waterbeheerders die hier invulling aan geven benoemen in hun plannen concrete acties en doelstellingen op NME gebied. Dit betekent dat het NME beleid verder gaat dan ad hoc initiatieven en dat er een bepaalde strategie aan de uitvoering van het NME beleid ten grondslag ligt. Waterbeheerders die hier aan voldoen zijn kansrijkere partners in arrangementen.

Randvoorwaarde 3. De waterbeheerder richt zijn vizier naar buiten (netwerkbereidheid)

De quick-scan heeft laten zien dat veel waterbeheerders bereid zijn om met andere organisaties samenwerking aan te gaan. We hebben echter ook geconstateerd dat de samenwerking voornamelijk op projectbasis plaatsvindt en nog niet 'structureel' is ingebed in het NME beleid en de organisatie. Hoewel samenwerking op projectbasis niet per definitie betekent dat er geen vruchtbare ondergrond voor een NME-arrangement is, vereist een arrangement wel dat de organisatie in beginsel 'naar buiten gericht is' in plaats van 'in zichzelf gekeerd'. Waterbeheerders die het vizier continu naar buiten hebben gericht zijn betere arrangementpartners.

Randvoorwaarde 4. De waterbeheerder beschikt over personele capaciteit en middelen om invulling te geven aan NME

Een laatste, cruciale, voorwaarde is dat de waterbeheerders over personele capaciteit en middelen beschikken om invulling te geven aan hun NME voornemens. Op het moment dat hier niet aan voldaan is, is het weinig aannemelijk dat er ondanks de beleidsvoornemens, uitvoeringsstrategie en netwerkbereidheid, NME acties zullen worden ondernomen. Waterbeheerders waarbij de personele capaciteit en middelen gewaarborgd zijn, zijn daarom kansrijkere arrangementpartners dan waterbeheerders waarbij dit niet het geval is.

4.4 Het gebruik en/of creëren van een gemeenschappelijk inhoudelijk belang

In deze quick-scan hebben we geconstateerd dat waterbeheerders een andere interpretatie hebben van NME dan het programmabureau. Ondanks deze interpretatie zijn daarbij niet alle educatieve activiteiten die waterbeheerders bestempelen als 'NME' relevant voor het programmabureau. We hebben geconstateerd dat voor waterbeheerders hun eigen taakstelling leidend is bij het ondernemen van NME activiteiten.

De volgende thema's zijn naar voren gekomen:

1. algemene voorlichting over de waterschapsorganisatie (bijvoorbeeld: beroepenvoorlichting, uitleg over waterschapsbelasting; democratische functie van het waterschap);
2. waterkwantiteit (voldoende water);
3. waterkeringszorg en veiligheid (bijvoorbeeld: dijkenbouw, waterkeringen, ruimtelijke ordening, gemalen);
4. waterzuivering en waterkwaliteit (bijvoorbeeld: ecologische waterkwaliteit, flora en fauna rond water, lessen over zuivering, waterbewustzijn).

Niet alle thema's van waterschappen zijn voor het programmabureau en zijn NME-missie even relevant. Het omgekeerde geldt echter ook voor de waterbeheerders. Niet alle NME-activiteiten en onderwerpen zijn voor waterbeheerders aanleiding om te participeren in een arrangement. Voor het programmabureau betekent dit dat NME niet losgekoppeld moet worden van het thema water en moet aansluiten bij de watereducatie thema's van waterschappen. Voor het programmabureau én de waterschappen is het van belang om elkaar te ontmoeten op die waterthema's waar een gemeenschappelijk (inhoudelijk) belang ligt.

Op basis van de kennis van DHV hebben wij de volgende inhoudelijke aanknopingspunten voor NME binnen het waterbeheer onderscheiden:

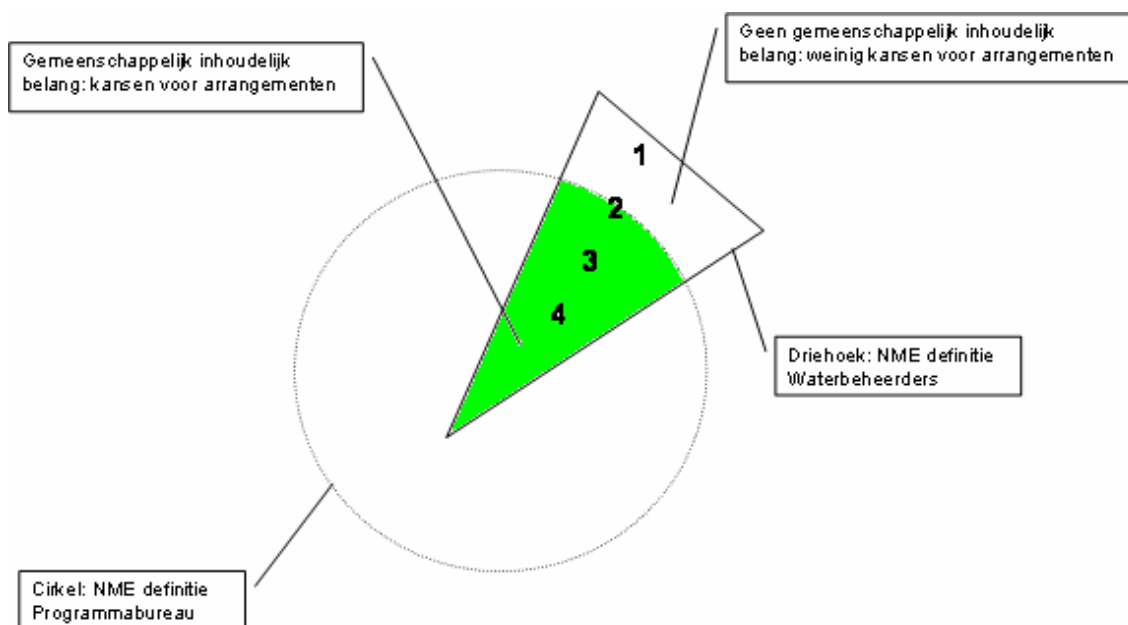
- *Algemene waterkwaliteit*
Dit is een belangrijk algemeen aanknopingspunt. Dit is een primaire taak van waterschappen. De waterkwaliteit en alle planten en dieren die in, om, en nabij het water leven en hiervan afhankelijk zijn, bieden goede mogelijkheden voor uiteenlopende NME activiteiten.
- *Het uitvoeren van de Kaderrichtlijn Water*
Waterschappen hebben, hiertoe verplicht door de Europese Kaderrichtlijn water een veelomvattend uitvoeringsprogramma opgesteld om de ecologische waterkwaliteit aan de normen te laten voldoen. Het programma omvat veel maatregelen en vergt op landelijk schaal een investering van meer dan 500 miljoen voor de komende jaren. Een deel van de maatregelen biedt aanknopingspunten voor NME activiteiten. Het maatregelenprogramma van een waterschap kan bijvoorbeeld worden begeleid door een NME activiteiten.
- *Duurzaam waterbeheer in het algemeen;*
Door klimaatverandering gaat het meer en intensiever regenen, maar er zijn daar naast lange perioden van droogte. Dit betekent dat we in Nederland anders moeten gaan omgaan met water. Bij wateroverlast moet water meer de ruimte krijgen en plaats krijgen in onze ruimtelijke inrichting. Met name in stedelijk gebied wordt water weer een belangrijk onderdeel van de openbare ruimte. Om perioden van droogte tegen te gaan moeten we zorgvuldig omgaan met het zoete water dat we hebben.
Dit zijn allemaal boodschappen die goed geschikt zijn voor NME activiteiten die direct in het verlengde liggen van de kerntaken van waterschappen.

- *Afvalwaterzuivering;*

Voor de afvalwaterzuivering is het van belang dat burgers het huishoudelijk afvalwater niet vervuilen met gevaarlijke stoffen en allerlei soorten materiaal. Omdat iedere burger een directe relatie heeft met de afvalzuivering biedt dit goede aanknopingspunten voor NME-activiteiten.

In de onderstaande figuur is het belang van een gemeenschappelijk inhoudelijk belang visueel weergegeven. De nummers corresponderen met de bovengenoemde NME activiteiten bij waterbeheerders (1= algemene voorlichting over de waterschapsorganisatie; 2= waterkwantiteit; 3= waterkeringszorg en veiligheid; 4= waterzuivering en waterkwaliteit).

Aan het programmabureau NME wordt aanbevolen om de samenhang tussen waterreductie en NME, het groene deel in bovenstaande figuur, uit te werken met concrete voorbeelden. Probeer de samenhang op te rekken en voor waterschappen inzichtelijk te maken bij welke onderdelen van het waterbeheer NME een relevant instrument kan zijn. Door het groeiend inzicht kunnen waterschappen beter afwegen waar zij NME als instrument kunnen inzetten.

4.5 Het organiseren van een trekker

Gesteld kan worden dat NME in zijn algemeenheid en de werkvorm arrangementen in het bijzonder voor waterbeheerders nieuwe materie is. Zij moeten hierbinnen hun weg grotendeels nog vinden. Het gevolg hiervan is dat de waterbeheerders en de netwerken waar zij in zitten, vaak nog niet voldoende 'massa' hebben om zelf met een volwassen arrangement te komen. Het is dan ook niet aannemelijk dat veel waterschappen zich spontaan melden bij het programmabureau met een min of meer 'gereed' arrangement. Daarbij zijn nog niet alle waterschappen bekend met Agentschap NL, het programmabureau en bijbehorende activiteiten en mogelijkheden.

Doorgevraagd blijkt er wel degelijk interesse in de ondersteuning van het aangaan van educatieve arrangementen en cofinanciering daarbij. Deze interesse wordt ingegeven door de veelgehoorde klacht

dat NME bij waterbeheerders slechts een beperkte bezetting en budget heeft. Tevens is men zich er in het algemeen van bewust dat samenwerking vruchten kan afwerpen.

Kort gezegd komt het er op neer dat waterbeheerders een 'duwtje in de rug' nodig hebben om te participeren in arrangementen. Voor het programmabureau betekent dit, wil ze werk maken van waterbeheerders in arrangementen, dat ze in eerste instantie een trekkersrol moet gaan vervullen of een trekker moet organiseren.

4.6 **Beginnen met de meest kansrijke waterbeheerders**

We hebben gesteld dat de meest kansrijke arrangementen gevormd worden met de waterbeheerders die zoveel mogelijk aan de genoemde randvoorwaarden voldoen én waar een gemeenschappelijk inhoudelijk belang ligt tussen de beperkte definitie van NME bij waterschappen en de ruimere algemene NME definitie, die onder meer door het programmabureau wordt gehanteerd.

Op basis van de gevoerde gesprekken zijn onderstaande waterbeheerders, mits ze een 'duwtje in de rug krijgen', de waterbeheerders met de meeste potentie voor arrangementen (in willekeurige volgorde, met enige toelichting, meer uitgebreide informatie is terug te vinden in de interviewverslagen).

Hoogheemraadschap van Delfland

Het hoogheemraadschap voert actief educatiebeleid en beschikt over een gedragen educatiebeleidsnota. Er is een volle FTE beschikbaar en verschillende activiteiten worden reeds met partners opgezet en tot uitvoering gebracht. Een stevige programmaleider is erg gericht op netwerkvorming en participeert in diverse lokale en nationale NME- en watergerelateerde gremia. NME geniet ook op bestuurlijk niveau prioriteit. Inhoudelijke focus van de NME activiteiten wordt samen met samenwerkingspartners bepaald.

Waterschap Regge en Dinkel

Binnen het waterschap is 2 FTE beschikbaar om vorm te geven aan NME beleid. De trekker van het educatiebeleid is bevlogen om met verschillende partners educatieprogramma's op te zetten. Standaard werkwijze binnen het waterschap is het consulteren van mogelijke partners en het slimme gebruik van (bestaande) distributiekanaalen. Aan het beleid ligt een strategisch document ten grondslag. NME kent bestuurlijke prioriteit: NME als een instrument tot gedragsbeïnvloeding. Aan samenwerking met andere bestuurslagen (Rijk, provincie) is behoefte.

Hoogheemraadschap van Rijnland

Stevige bezetting en budget. Enthousiaste educatiemedewerker die op slimme wijze gebruik maakt van samenwerkingsverbanden (NME centra, milieudiensten). Intrinsieke overtuiging dat het hoogheemraadschap niet alleen moet optrekken op het gebied van NME. In het communicatieplan wordt onderstreept dat educatie een belangrijk onderdeel is van het takenpakket van het hoogheemraadschap. Uitvoering is geconcretiseerd door als doelstelling op te nemen dat elke leerling in het basisonderwijs ten minste één keer de waterles van het waterschap moet hebben gehad.

Waterschap Rivierenland

Een tweetal educatiemedewerkers werken binnen het waterschap gestructureerd aan het uitvoeren van een educatiebeleidsplan, waarin concrete initiatieven zijn opgenomen. Het waterschap heeft een groot aantal netwerkpartners gevonden die betrokken worden bij hun beleid. De visie voor educatiebeleid wordt gedragen door het bestuur ('kan je zo vroeg voor water boeien, dan gaan ze er later niet mee knoeien').

4.7 Het gebruiken van het momentum dat de beleidscontext biedt

Landelijk krijgt watereducatie prioriteit en waterbeheerders krijgen hier een uitvoerende rol in toebedeeld. Het kabinet besteed expliciet aandacht aan educatie in zowel de Watervisie (2007) als het Nationaal Waterplan (2008/2009). In het Actieplan Watereducatie krijgen waterbeheerders een actieve rol toebedeeld in de organisatie en uitvoering van watereducatie.

In deze landelijke beleidsaandacht zit een kans om NME bij waterbeheerders zowel intern als extern hoger op de agenda te zetten. Waterbeheerders hebben zich gecommitteerd aan een actieve en langjarige inzet om scholen te verleiden meer aandacht aan water te besteden, via het aanbieden van praktijkervaringen en belevenissen in de vorm van gastlessen, stageplaatsen, het begeleiden van excursies, etc. De toegenomen beleidsaandacht kan gebruikt worden als wind in de rug bij de educatiemedewerkers om educatie intern een professionaliseringsslag te geven en educatie richting het bestuur als een strategisch beleidsinstrument te profileren. Een voorbeeld om NME als strategisch beleidsinstrument te gebruiken kan zijn, om bij het uitvoeren van de Kaderrichtlijn Water (KRW), NME in te zetten als instrument om de burger hierover te informeren.

Aan het programmabureau wordt aanbevolen om bij het opzetten en ondersteunen van arrangementen gebruik te maken van de beleidscontext en de toenemende aandacht voor NME in algemene zin en (water)educatie in het bijzonder. Dit kan onder meer door in de communicatie-uitingen richting waterbeheerders consequent te wijzen op het belang van watereducatie en de landelijke betrokkenheid (en comittering) van waterbeheerders daarbij.

Maak helder en inzichtelijk voor waterschappen wat de doelen en visie zijn van NME en van het programmabureau.

Een concrete mogelijkheid om hier invulling aan te geven is om waterschappen te stimuleren c.q. uit te nodigen om een Watereducatienota op te stellen. Hierdoor wordt NME een onderwerp dat expliciet aandacht krijgt binnen het waterschap.

Het is van belang om waterschappen meer inzicht te geven in de mogelijkheden en deskundigheid van NME-organisaties. Deze organisaties zijn beter in staat om de doelgroep in het onderwijs te benaderen. Het is van belang om naar voren te laten komen dat waterschappen niet zélf de activiteiten hoeven te bedenken en uit te voeren maar dat zij een beroep kunnen doen op NME organisaties.

4.8 Samenvattend advies voor het tot stand brengen van allianties

Op basis van het onderzoek en voorgaande analyse worden de volgende concrete aanbevelingen gedaan aan het programmabureau NME om uitbreiding van de inzet van NME te vergroten en het realiseren van meer bestuurlijke arrangementen:

1. Voer gesprekken met een aantal sleutelpersonen binnen het waterbeheer.
Onderhavig rapport kan goed worden gebruikt om met een aantal belangrijke personen en instanties binnen het waterbeheer te overleggen over de huidige stand van zaken en acties om meer structuur aan te brengen door het organiseren van arrangementen. Hierbij kan worden gedacht aan het bureau van de Unie van Waterschappen en enkele dijkgraven.
2. Zorg voor een ambassadeur binnen de waterwereld die meedenkt en meewerkt om NME binnen de waterwereld verder bekend te maken.
Deze ambassadeur(s) kunnen enerzijds voor het programmabureau dienen als klankbord en anderzijds als communicatiekanaal naar de waterwereld.
3. Werk de inhoudelijke aanknopingspunten voor NME binnen het waterbeheer uit.

Het doel hiervan is om waterbeheerders concrete handvatten te geven om aan NME invulling te geven van de waterkerntaken. Wij stellen voor dat het programmabureau samen met een aantal vertegenwoordigers van waterschappen een aantal voorbeelden uitwerken en dat hiervan een brochure gemaakt wordt.

4. Nodig waterschappen uit om met voorstellen te komen.
Wij stellen voor dat het programmabureau NME c.q. het ministerie de besturen van waterschappen uitnodigt om met voorstellen te komen en ze daarbij erop wijst dat een financiële bijdrage van 50% gegeven zal worden.
5. Ondersteun het tot stand komen van arrangementen door het instellen van een trekker.
Het tot stand brengen van arrangementen wordt zeer versneld als er een trekker is die partijen uitnodigt en het overleg faciliteert.
6. Bevorder het opstellen van een educatienota
Probeer binnen de waterschappen te bewerkstelligen dat ieder waterschap een educatienota opstelt. Een aantal waterschappen heeft dit al gedaan. Een goed voorbeeld dat door anderen kan worden gevolgd.
7. Geef voorbeelden door geslaagde arrangementen te presenteren
Door voorbeelden te verspreiden kunnen waterbeheerders van elkaar leren en op ideeën komen.

COLOFON

Opdrachtgever	:	Programmabureau Natuur- en Milieueducatie Agentschap NL
Project	:	Quick-scan NME: Kansen voor Natuur- en Milieueducatie bij waterbeheerders
Dossier	:	C8830-01-001
Omvang rapport	:	20 pagina's
Auteur	:	Mathilde Smits, Jan Baltissen en Coen Geerdes
Bijdrage	:	
Interne controle	:	
Projectleider	:	Jan Baltissen
Projectmanager	:	Anjo Travaille
Datum	:	Maart 2010
Naam/Paraaf	:	

DHV B.V.

*Ruimte en Mobiliteit
Laan 1914 nr. 35
3818 EX Amersfoort
Postbus 1132
3800 BC Amersfoort
T (033) 468 20 00
F (033) 468 28 01
E info@dhv.com
www.dhv.nl*